

Språkförskola — ny habiliteringsform för gravt språkstörda barn.

Eva Holmberg

Det är förvånande för många att det finns barn i förskoleåldern som har så stora språkliga svårigheter att de är oförståeliga eller mycket svårförståeliga för sin omgivning, trots att de inte har något annat handikapp som hörselskada, synskada, rörelsehinder eller utvecklingsstörning. De flesta språkstörda barn har lätta eller måttliga språkliga avvikelser (tex problem med några språkljud) — ett litet fåtal har så kraftigt störd språkutveckling att kommunikationen hindras påtagligt.

För dessa barn har under senare år inrättats specialförskolor där målsättningen är att integrera den logopediska språkliga behandlingen i "det vanliga" förskolearbetet.

Det finns nu nio språkförskolor i landet (Helsingborg, Karlstad, Lidingö, Linköping, Lund, Malmö, Stockholm, Västerås och Örebro) och på många håll arbetar man för att flera skall öppnas. Arbetet i en av landets förskolor beskrivs här av Leg logoped Eva Holmberg. Hon är för närvarande verksam vid språkförskolan i Örebro.

Barnens grava språkliga handikapp karaktäriseras främst av att språkljudssystem och grammatik är kraftigt förenklade. Ofta är ordförrådet mycket begränsat. Ibland är språkförståelsen nedsatt. Barnen har i många fall — trots att deras hörsel är normal — svårt att tolka det de hör. Detta kan gälla också icke-språkliga ljud men oftast har de auditivt-språkliga svårigheter med att text särskilja språkljud. Ibland är det auditiva minnet påverkat så att barnen har svårt att "hålla kvar" vad de hört. Barnen har stora problem att göra sig förstådda — också inom den närmaste familjen (1).

Vissa av barnen kan trots sina svårigheter vara förvånansvärt kompetenta samtalspartners. De försöker kompensera det språkliga handikappet genom att ta till gester, minspel, tonfall etc. Ibland kan barnens sätt att kommunicera bli till en slags charader. Andra barn kan ha svårt att över huvud taget delta i ett samtal. De kan inte inta rollerna som talare respektive lyssnare och de har problem också med de icke-verbala aspekterna i samtal; att visa att de vill ge/få kontakt text genom att titta upp, att visa sina avsikter via kroppsställning, användandet av en lämplig röststyrka mm (2, 3).

Dessa barns kommunikativa svårigheter är ett handikapp som påverkar hela tillvaron och begränsar deras utvecklingsmöjligheter — också inom andra områden än det språkliga (4).

Det finns stora risker att barnens känslomässiga och sociala utveckling påverkas negativt av den nedsatta kommunikationsförmågan. Att inte kunna fråga, be om upplysningar, rätta till missförstånd, göra sin uppfattning klar för omvärlden etc sätter djupa spår i ett barns sätt att vara och förhålla sig till sin omgivning. Många språkstörda barn blir passiva, tysta och ängsliga. Andra blir utagerande, "bråkiga" och aggressiva, tar för sig och löser konflikter med nävarna när språket inte räcker till för att reda ut missförstånd etc. Dåligt självförtroende är mycket vanligt hos dessa barn.

De kommunikativa svårigheterna är ett handikapp som påverkar hela tillvaron och begränsar utvecklingsmöjligheterna

.....
*På språkförskolan är det "normalt" att vara
gravt språkstörd*
.....

Att vara bland likar

Det har stor betydelse för dessa gravt språkstörda barn att i grupp få vara bland flera med språkliga svårigheter. Barnets jag-uppfattning och identitet påverkas positivt. När dessa barn går i vanliga förskolor får de alltför ofta negativa upplevelser av sig själva i barngruppen; barnet och dess sätt att tala blir negativt uppmärksammat av de övriga barnen, i många fall blir det språkstörda barnet retat och mobbat. Men — på Språkförskolan är det "normalt" att vara gravt språkstörd — inget barn blir särbehandlat och utpek-
kat.

Språkförskolan i Örebro

Vid språkförskolan i Örebro som startade i januari - 87 är sex barn inskrivna. Barnen remitteras till språkförskolan från foniatriska avd och logopedmottagningar inom Örebro läns landsting som är huvudman för verksamheten.

Vi ser helst att barnen kommer till språkförskolan före fem års ålder. Då har de ännu inte hunnit "fastna i sina mönster" och är lättare att påverka. Barnen åker buss eller taxi mellan hemmet och språkförskolan. Språkförskolan följer det vanliga terminssystemet och barnen vistas på förskolan fem timmar per dag och äter lunch där. Personalen utgörs av en vidareutbildad förskollärare och en logoped samt en barnskötare på halvtid. En psykolog och en sjukgymnast är också knutna till verksamheten.

I samband med språkförskolestarten görs en allsidig undersökning av barnen (av barnläkare, foniatrer = läkare med specialutbildning inom röst-, tal- och språkstörningar, förskollärare, logoped och psykolog samt en hörselkontroll). Därefter görs en behandlingsplan för varje enskilt barn.

Målsättning

Målsättningen är att barnens kommunikation och språk skall förbättras dithän att de, efter en tids "segregation" i språkförskolan, skall kunna integreras i

sin hemförskola — då med språkliga förutsättningar och självförtroende att klara den språkliga kommunikationen. Språkförskolan skall således inte ersätta utan vara en förberedelse för den vanliga förskolan.

Vad skiljer språkförskolan från en vanlig förskola?

Det är viktigt att barngruppen är liten och trygg för barnen. Vi har funnit att ca sex barn är en lämplig gruppstorlek.

Vi lägger stor vikt vid information från och till barnens föräldrar och träffar dem oftare än vad som är brukligt vid en vanlig förskola. Det är också av stort värde att föräldrarna får möjlighet att diskutera med andra som är i samma situation. Föräldrar och personal har deltagit i en "ministudiecirkel" i ämnet kommunikation och språkutveckling.

Personalen har kunskaper om barnspråk och språkstörningar och därmed resurser — så långt möjligt — att lära in och förstå varje barns sätt att kommunicera. Missförstånden blir färre och det blir meningsfullt för barnen att tala. Riskerna att dessa barn blir bemötta som yngre eller "dummare" än de är är uppenbara. Kommunikationen på språkförskolan kan, trots de språkliga svårigheterna, föras på barnets verkliga nivå och barnet får möjlighet att "växa" — intellektuellt och emotionellt.

För att barnen skall hinna med håller vi en låg arbetstakt med många repetitioner. Det är viktigt att *alla* förstår och kan vara med! Vi tar en aktivitet i taget och har bara ett litet antal regellekar och sånger etc på repertoaren samtidigt.

Språkförskola som behandlingsform skiljer sig både kvantitativt och kvalitativt från den träning som barnen får vid "vanlig" logopedbehandling som oftast ges på sjukhus. Den språkligt-sociala delen av barnens utveckling betonas och vi försöker integrera språklig träning i alla aktiviteter — i lekform i barngruppen; vi har mycket lite av individuell behandling. Vi arbetar på många sätt med språkets olika nivåer: begrepps/ordförråd, språkljudssystem, grammatik etc (5).

.....
*Språkförskolan skall vara en förberedelse för den
vanliga förskolan*
.....

.....
*Språkförskolan som behandlingsform skiljer sig
både kvantitativt och kvalitativt från "vanlig lo-
gopedbehandling"*
.....

Ofta är barnen försenade i sin utveckling också inom andra områden — särskilt gäller detta lekutvecklingen som hindrats av att barnen inte haft tillräcklig språklig kapacitet. Att tex leka rollekar, vilket är en viktig del i utvecklingen, kräver att barnet kan interagera *språkligt* med sina kamrater.

Vi använder varje dag bokstäver och "förberedande läs- och skrivträning" som stöd för språkutvecklingen. Vi kan också använda teckenspråk. Barnen behöver ibland få ett visuellt stöd för sin språkutveckling när den auditiva förmågan inte räcker till. Vi sysslar självfallet också mycket med auditiv träning av olika slag.

Normalspråkliga barn lär in språk med stor lätthet — utan att vara medvetna om processen. Språkförskolebarnens väg till språket är mera mödosam; de behöver lära in språket på ett aktivt, medvetet sätt. De måste tänka på tex hur orden är konstruerade, hur de *låter*, att de består av olika språkljud i sekvens. De behöver kunskap *om* språket och måste uppmärksammas på och hjälpas till att analysera språkets olika byggstenar. Att kunna utföra en sådan analys innebär ett stort steg framåt för barnens möjligheter att förbättra sitt eget språkliga system. Det är språkförskolepersonalens uppgift att göra detta så intresseväckande att barnen gärna ägnar sig åt det. Att lära måste vara

roligt! Att vilja/våga härma, pröva, leka med och skratta åt språkliga konstruktioner är sådant vi ständigt arbetar med. En av de viktigaste resurserna för denna inlärning förser barnen själva varann med. De lär sig lyssna aktivt och kritiskt på språkliga strukturer när de hör *kamraternas avvikande tal*. Spontana diskussioner om tex vilket/vilka språkljud ett ord börjar eller slutar med kan uppstå bland barnen. Ofta kommer sådana samtal vid missförstånd eller när ett barn "sagt fel".

Resultat

Resultaten har hittills svarat väl mot förväntningarna. Samtliga barn har förbättrat sin språkliga förmåga avsevärt — några med förvånansvärd hastighet. De viktigaste och mest väsentliga förändringarna är att barnen har blivit mera språksamma, säkrare och mera åldersadekvata i sitt sätt att hantera språket.

Vi tror på språkförskolan som behandlingsform och hoppas att alla gravt språkstörda barn i framtiden skall kunna erbjudas denna möjlighet!

REFERENSER

1. *Crystal D*: Clinical Linguistics. Edward Arnolds, 1987.
2. *Gallagher T & Prutting C* (Eds): Pragmatic assessment and intervention issues in language. San Diego: College Hill Press, 1983.
3. *Lewis D*: Barns hemliga språk. Natur och Kultur, 1980.
4. *Howlin P & Rutter M*: The consequences of language delay for other aspects of development. (Eds) Yule W & Rutter M. Language development and disorders. Clinics in Developmental Medicine 1987; 101/102.
5. *Carrén C*: Nu vågar Ola prata. Förskolan 1985:8.